

ششمین همایش جرم‌شناسی و پیشگیری از ارتکاب جرم، خودکشی و انحرافات جوانان

نهاد برگزار کننده همایش: بنیاد علمی و حقوقی قانون یار

(با همکاری و حمایت معنوی دادگستری بروجرد، دانشگاه امام صادق، انجمن علمی معارف دانشگاه شهید بهشتی، دانشگاه لرستان، آموزش و پرورش، دانشگاه آزاد رفسنجان، سازمان ارشاد اسلامی، جامعه المصطفی العالمیه و....)

سردبیر علمی و مسئول برگزاری همایش: دکتر بهنام اسدی (نماینده مقالات در ۸ پایگاه ملی و بین المللی)
تاریخ برگزاری همایش: ۲۹ آذرماه ۱۴۰۲ شماره مقاله: ۲۸/۲۲۱۴۴۹ رده بندی کنگره: ب ۵۶/۵۵۵۵

تلاوت زندگی دوباره

میلاد خلیلی^۱

دانشجو دکتری، دانشگاه آزاد اسلامی میبد

آسیه مرادی علی عربی

کارشناسی شیمی، دانشگاه گلپایگان

نادر طالبی نجف آبادی

دانشجو فقه و حقوق، پیام نور نجف آباد

چکیده

قرآن کریم جامع‌ترین کتاب آسمانی است که بر پیامبر عظیم الشان اسلام حضرت محمد (ص) نازل گشته است. در قرآن کریم، ذکر و یاد خداوند موجب آرامش و اطمینان قلب معرفی شده است. یکی از عواملی که در دین اسلام به عنوان ایجاد کننده معنویت و آرامش خاطر معرفی می‌شود، قرائت یا استماع قرآن کریم می‌باشد. تلاوت قرآن به مثابه یک عبادت مقدس، همواره مورد توجه قرآن و روایات اهل بیت علیهم السلام قرار داشته است. تلاوت قرآن نه تنها برای مسلمانان عادی، بلکه برای خاصان و مقربان درگاه الهی نیز لازم است. پیامبر گرامی اسلام (ص) همانند سایر مسلمانان در نمازش قرآن می‌خواند، برای تبلیغ دین قرآن را تلاوت می‌کرد.

^۱نویسنده مسئول

تلاوت قرآن باعث می‌شود بیماری‌های ذهن و روح از بین بروند و انسان از درد و رنج‌هایی یابد. بنابراین خوب است تلاوت قرآن و انس با آن را در برنامه روزانه خود بگنجانیم و از این کلام آسمانی دور نشویم.

می‌توان گفت که قرآن رستگاری انسان‌ها را در دو جهان تضمین می‌کند و مانند چراغی فروزان انسان‌ها را از جهل و نادانی به سوی روشنایی و دانایی هدایت می‌کند.

مشخص است که تلاوت قرآن به‌طور مستمر منجر به انس با قرآن و مرور آیات می‌شود. این مهم آثار و برکات بسیاری در زندگی ما دارد. یکی از اثرات و ثمرات تلاوت روزانه قرآن پیدا کردن مسیر درست زندگی است. قرآن انسان‌ها را از تاریکی به روشنایی و از جهل به خرد هدایت می‌کند. برای قرآن مهم نیست چه کسی به سراغش می‌آید. این کتاب آسمانی راهنمای همه انسان‌ها از هر قشر و طایفه‌ای است. قرآن کتابی است برای هدایت همه انسان‌ها.

واژگان کلیدی: قرآن، تلاوت، زندگی، سبک زندگی، آرامش، رستگاری، برکت، هدایت، اسلام

مقدمه

عمر محدود و امکانات کم از مواردی هستند که باعث می‌شوند انسان‌ها نتوانند بر تمام ابعاد زندگی اشراف پیدا کنند. یکی از این موارد درک هدف زندگی است. قرآن با داشتن مفاهیم عمیق و زبان گیرا و فصیح، چنان مسائل مهم زندگی را بیان می‌کند که انسان دارای بینشی عمیق و دقیق می‌شود. بینشی که می‌توان به واسطه آن راجع به موضوعات مهمی چون منشأ وجود عالم و پیدایش انسان اندیشید و این بینش حاصل نمی‌شود مگر با مأنوس شدن با قرآن.

دین اسلام، کامل‌ترین دین است که مفاهیمی پیچیده دارد. شناخت دقیق این مفاهیم و یادگرفتن آنها نیازمند راهنمایی دقیق است و چه راهنمایی بهتر از قرآن. کتابی که تمامی پیام‌های ناب دین را دست نخورده از جانب خداوند نقل می‌کند. تلاوت روزانه قرآن باعث می‌شود مفاهیم عمیق و مهم دین برای افراد روشن و واضح شود و افراد بتوانند به تصویری واقعی و درکی عالی از مباحث دین دست پیدا کنند.

اگر می‌خواهید خدا را بیش‌تر بشناسید و به او نزدیک‌تر شوید، باید به قرآن مراجعه کنید و با آن مأنوس شوید. در قرآن راجع به عظمت خداوند، محبت و رحمت پروردگار نسبت به بشر، توصیفات متعددی وجود دارد. آشنا شدن با این مفاهیم تنها با قرائت روزانه قرآن حاصل می‌شود که در نتیجه آن، قلب انسان از بخشش، رحمت و بزرگی پرورگارش مطمئن می‌شود.

شاید برخی از مردم تصور می‌کنند که زندگی فقط معطوف به همین دنیاست و با مرگ حیات آنان به پایان می‌رسد. انس با قرآن و آشنا شدن با محتوای بی‌ظیرش باعث می‌شود که انسان تصویر دقیقی از زندگی پس از مرگ دریافت کند. تصویری که به انسان کمک می‌کند، خود را فانی نداند و بتواند بر اساس آن زندگی دنیوی خود را نیز هدفمند کند. گواه این مدعا آیات و روایاتی هستند که مرگ را مانند یک پل توصیف کرده‌اند. پلی که انسان‌ها را از زندگی فانی به سمت حیات جاودانه هدایت می‌کند. قرآن کریم زندگی پس از مرگ را به گونه‌ای به انسان

نشان می‌دهد که با زیبایی‌های بهشت و امتیازات بی‌نظیر آن آشنا می‌شود و زندگی دنیوی خود را در جهت رسیدن به آن نعمات طرح‌ریزی می‌کند.

مسیر یادگیری و انس با قرآن مسیری لذت بخش و مملو از شگفتی است. ثمرات طی کردن این مسیر در زندگی دنیوی بهره‌مندی از خیر و برکت و شناخت افراد معنوی است و در زندگی آخرت بهره‌مندی از شفاعت قرآن و هم نشینی با صالحان و اولیاء است.

در آیه ۸۲ سوره اسراء آمده است که: «وَنَزَّلْنَا مِنَ الْقُرْآنِ مَا هُوَ شِفَاءٌ وَ رَحْمَةٌ لِّلْمُؤْمِنِينَ» به این معنی که قرآن شفا و رحمت است برای مؤمنان. تلاوت قرآن روح و قلب آدمی را منور و امراض را از آن دور می‌کند. قرآن می‌تواند تاریک‌ترین قسمت‌های زندگی بشر را به دریایی از برکت و نور تبدیل کند. تلاوت قرآن می‌تواند قلب انسان‌ها را از کینه و حسد پاک کند.

یکی از ویژگی‌های مهم قرآن اعجاز محتوایی آن است. این ویژگی کمک می‌کند محتوای قرآن برای همیشه تازه و کارآمد باقی بماند. در این کتاب مقدس معجزات علمی بی‌شماری وجود دارد که تعدادی از آن‌ها در سال‌های اخیر کشف شده‌اند که از میان آن‌ها می‌توان به مواردی چون جنین شناسی، اسرار اقیانوس‌ها، مکان ستارگان و... اشاره کرد. آگاهی از این معجزات کمک می‌کند افراد بتوانند با ثبات قدم بیش‌تری در مسیر درست زندگی گام بگذارند و هدف والای خود را فراموش نکنند.

• مفهوم شناسی کلی

قرآن کتابی است برای انتخاب بهترین زندگی که سعادت جاودانه در پرتو آن تحقق می‌یابد. زندگی حقیقی و حیات طیبه در پرتو علم به دستورها و رهنمودهای قرآن شکل می‌گیرد.

"ای کسانی که ایمان آورده‌اید! اجابت کنید خدا و رسولش را هنگامی که شما را به چیزی می‌خواند که مایه حیات شما است" نیز فرمود: "هر کس کار شایسته انجام دهد، مرد باشد یا زن، در حالی که مؤمن باشد، پس او را حیات و زندگی پاکیزه بخشیم."

چون قرآن روش درست زیستن را به انسان می‌آموزد و برنامه‌ای را که در برگیرنده تمام ابعاد زندگی انسان و تضمین کننده سعادت فردی و اجتماعی و دنیوی و اخروی اوست، ارائه می‌دهد، به میزانی که انسان آموزه‌ها و دستورهای قرآن را در زندگی به کار بندد، موفقیت کسب خواهد کرد اما هر اندازه از قرآن فاصله بگیرد، دچار خسارت و ضرر خواهد شد. زندگی قرآنی بر اساس رعایت مقررات و عدالت و احسان و صفا و صمیمیت است و مردمی که این گونه زندگی کنند، دارای اطمینان خاطر و آسایش خواهند بود و سعادت ابدی و جاودانه را در آغوش خواهند گرفت.

بی گمان تلاوت به معنای خواندن و تدبر در معنای آن در خصوص کتاب‌های آسمانی از جمله قرآن، می‌بایست به عنوان امری روزانه انجام شود؛ زیرا خواندن و تدبر در آیات قرآن افزون بر ایجاد شناخت نسبت به هستی، فرمان‌هایی را نیز به خواننده منتقل می‌کند که بر پایه آن می‌تواند به سعادت دنیا و آخرت دست یابد و زندگی خویش را به درستی مدیریت نماید. به ویژه آن که قرآن از سوی خداوندی فرو فرستاده شده است که آفریدگار و پروردگار هستی و انسان است و خیر و صلاح وی را بیشتر می‌داند و می‌خواهد.

به نظر می‌رسد که قرائت به معنای خواندن مطلق است ولی تلاوت به معنای خواندن خاص است که شخص آیات و یا سوره‌های قرآنی را پشت سر هم می‌خواند. راغب اصفهانی براین باور است که تلاوت افزون بر ویژگی خواندن پیاپی و پشت سر هم از ویژگی دیگری نیز برخوردار می‌باشد که عبارت از تدبر در آیات و معانی آن است. بنابراین هر نوع قرائتی را نمی‌توان تلاوت نامید.

مطلوب در خواندن قرآن، فهمیدن، عمل نمودن، رشد و تکامل یافتن است این مطلوب بدون رعایت آداب و شرایط ظاهری و باطنی تلاوت قرآن حاصل نمی‌گردد؛ از این رو، بزرگان علم و معرفت با الهام از آیات قرآن کریم و بیانات پیشوایان دین، برای بهره‌مندی هر چه بهتر از این مائده آسمانی، نکاتی را به طالبان فهم قرآن و جویندگان معارف قرآنی یادآور شده‌اند، عمده‌ترین آنها عبارت است از: پناهنده شدن به خدای سبحان از شر شیطان، اخلاص و پاکسازی نیت، تفکر و تدبر، طهارت ظاهر و باطن، ترتیل و ... .

«اکبرالقرءاء»، استاد مصطفی اسماعیل به سال ۱۲۸۳ شمسی در ناحیه طنطا از کشور مصر متولد شد. ۱۵ ساله بود که حفظ کل قرآن را تمام کرد. قرائت و علوم آن را در مدرسه «الازهری» همان شهر آموخت و سپس به قاهره رفت و همراه با اساتیدی چون شیخ محمد رفعت به قرائت قرآن پرداخت و شهرت یافت. مصطفی اسماعیل یکی از اساتید مسلم علم قرائت است و به دلیل تسلط بر نغمات و مقامات موسیقی و علم تجوید، بهترین تلاوت‌ها را آفریده است. او افزون بر موطن خود، تلاوت‌های ماندگاری هم در فلسطین و مسجد الاقصی از خود به یادگار داشته است. شیخ مصطفی اسماعیل پس از عمری پربار در سال ۱۳۵۹ شمسی در شهر قاهره درگذشت. از تلاوت‌های مشهور استاد مصطفی اسماعیل می‌توان تلاوت سوره‌های «بقره، نازعات»، «نجم، قمر»، «حجرات، قاف»، «یوسف (ع)» و «هود(ع)» را نام برد. اساتیدی چون راغب مصطفی غلوش و احمد نعینع از او تأثیر بسیاری گرفته‌اند.

۱. هنر تلاوت

«تلاوت»، از ریشه «تلو» در لغت به معنای متابعت است. به نوشته ابن فارس این ریشه یک معنا بیش ندارد و آن در پی آمدن (اتباع) است و چون در خواندن قرآن آیات در پی یکدیگر می‌آیند، به آن تلاوت قرآن گفته شده است. لفظ تلاوت فقط یک بار در قرآن آمده است: «الَّذِينَ آمَنُوا هُمْ أَكْثَرُ» (تلاوت قرآن حق تلاوته اولئك يؤمنون به....) (بقره: ۱۲۱)؛ کسانی که کتاب آسمانی به آنها

داده ایم، [یهود و نصاری] آن را چنان که شایسته آن است، می خوانند؛ آنها به پیامبر اسلام ایمان می آورند.

اما این واژه به همراه مشتقات آن، ۶۱ بار در ۵۱ آیه قرآن کریم ذکر شده است. به گفته راغب، عمدتاً مشتقات آن برای خواندن مطالبی به کار رفته که پیروی از مضامین آن ها ضروری است.

واژه «تلاوت» تنها درباره کتاب های آسمانی به ویژه قرآن کریم به کار می رود که با احترام و تکریم همراه است و پس از خواندن، عمل به مضامین آن نیز لازم است؛ ولی «قرائت»، در خواندن هر نوشته ای به کار می رود. همچنین «قرائت» در خواندن یک کلمه نیز به کار می رود، ولی تلاوت درباره دو کلمه و بیشتر است. با توجه به معانی ذکر شده، می توان نتیجه گرفت، هر تلاوتی، قرائت است؛ اما هر قرائتی، لزوماً تلاوت محسوب نمی شود. از طرفی معمولاً تلاوت جایی به کار می رود که مطالب قرائت شده، وجوب پیروی و تبعیت را در پی دارد.

برخی از کاربردهای قرآنی واژه «تلاوت» عبارتند از: دنبال کردن و به دنبال چیزی آمدن «وَالْقَمَرَ إِذَا تَلَّهَا» (شمس: ۲)؛ متابعت و دنبال کردن الفاظ و معانی «يَتْلُونَ آيَاتِ اللَّهِ آنَاءَ اللَّيْلِ وَهُمْ يَسْجُدُونَ» (آل عمران: ۱۱۳)؛ خواندن بر دیگران «وَأَتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَأَ ابْنِي آدَمَ بِالْحَقِّ...» (مائده: ۲۷)؛ خواندن آیات «أَتْلُ مَا أُوْحِيَ إِلَيْكَ مِنَ الْكِتَابِ...» (عنکبوت: ۴۵).

ویژگی های تلاوت را به عنوان یکی از مراحل انس با قرآن می توان اینگونه برشمرد:

۱. همراهی و تبعیت پیامبر اکرم (ص) عبارت «يَتْلُونَهُ حَقَّ تِلَاوَتِهِ» را به «يَتَّبِعُونَهُ حَقَّ اتِّبَاعِهِ» تفسیر فرموده اند؛

۲. اثرپذیری «وَإِذَا تُلِيَتْ عَلَيْهِمْ آيَاتُهُ زَادَتْهُمْ إِيمَانًا وَ عَلَى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ» (انفال: ۲)؛

۳. موجب تقویت ایمان «يَتْلُونَهُ حَقَّ تِلَاوَتِهِ أُولَئِكَ يُؤْمِنُونَ بِهِ...» (بقره: ۱۲۱).

تلاوت در اصطلاح رایج میان اهل این هنر، تقریباً معادل قرائت شناخته می‌شود و به گونه‌ای از خوانش آیات قرآن کریم گویند که دارای ویژگی‌های خاصی از حیث قواعد و احکام تجوید، وقف و ابتدا و نیز شیوه به کارگیری اصوات و الحان مربوطه است. قاریان مصری را می‌توان سرآمد تلاوت قرآن در دنیا قلمداد کرد. چنانکه گفته‌اند: «سنت خاص تلاوت مصری از محبوبیت بی‌نظیر، اعتبار و قدرت خاصی در سراسر جهان اسلام برخوردار است و این سبک با تکیه بر چنین پیشینه‌ای، سرلوحه هنر تلاوت قرآن کریم است.»

عموماً مسلمانان، دو دیدگاه مشخص و جدا، لکن مرتبط به هم نسبت به قرآن دارند، یکی «تفسیر قرآن» و دیگری «تلاوت قرآن». درباره تفسیر، مسلمانان بهترین و متفکرترین؛ و درباره تلاوت، بهترین اصوات و استعدادهای موسیقایی خویش را بکار گرفته‌اند. در حالی که تفسیر سعی در کشف معانی این کتاب مقدس دارد، هنر تلاوت قرآن کوششی است در جهت نشر و ترویج آن.

هدف و اصول تلاوت قرآن در خود قرآن آمده است. قرآن بایستی با صوتی بلند، با طهارت و با خلوص معنوی تلاوت شود. قرآن بایستی آهسته، شمرده و موزون تلاوت گردد.

هدف از این عمل عبادی یعنی تلاوت کلام‌الله، جلب رضای خداوند و کسب رحمت الهی است. علاوه بر این از طریق تلاوت، قرآن به نقش بی‌نظیر عبادی و اجتماعی خود در جامعه مسلمین جامعه عمل می‌پوشاند.

بنا بر سنت پیامبر، قرآن بایستی نه با آواز بلکه با صوتی خوش آهنگ تلاوت گردد. آهنگ تلاوت قرآن بایستی با خضوع و با هاله‌ای از غم توأم باشد. به عبارت دیگر تلاوت قرآن برای سرگرمی نیست، بلکه وسیله‌ای برای ایجاد طمأنینه و خشوع در شنونده است. در قرآن آمده است: «و اذا قرى القرآن فاستمعوا له وانصتوا لعلکم ترحمون.» (اعراف: ۲۰۴) و چون قرآن خوانند به آن گوش

بسپارید و [در برابر آن] خاموش باشید، باشد که مورد لطف و رحمت حق شوید. (ترجمه بهاءالدین خرمشاهی).

تلاوت قرآن، به عنوان هنری عبادی از زمان پیامبر اکرم (ص) شروع شد. اشاره به قاریان قرآن (قراء)، به عنوان گروهی مشخص به زمان ابوبکر و عمر بر می‌گردد. این امر منجر به تأسیس مدارس قرآنی که بعدها به مکتب‌خانه (کتاب آموز) معروف شد گردید. در این مدارس بود که کودکان، تحصیلات رسمی خود را آغاز می‌کردند. این گونه مدارس هنوز در بسیاری از کشورهای مسلمان، به خصوص در مناطق روستایی وجود دارد.

انقلاب فرهنگی اواخر قرن نوزدهم و اوایل قرن بیستم اعراب، تحولات جدید و مهمی را در زمینه موسیقی نیز به همراه داشت. از آنجا که مصر مرکز عمده این حرکت فرهنگی بود، واضع استانداردهای تلاوت و ساختار قرآن گردید. مصحف نوین سلطنتی مصری قرآن مجید، به عنوان استاندارد؛ و سبک مصری تلاوت قرآن، به عنوان سبکی جهانی شناخته شده است.

اکثر خوانندگان مشهور مصری، کار خود را با تلاوت قرآن آغاز کردند، در حالی که این گروه با خوانندگی و آوازخوانی به شهرت رسیدند. گروهی دیگر، به عنوان قاریان قرآن مجید کسب نام و احترام کردند. به عنوان نمونه می‌توان به افرادی چون مصطفی اسماعیل، ابوالعینین شعیش و محمدفرید السندیونی اشاره کرد که به گسترش سبک‌های جدید تلاوت قرآن همت گماردند. روش اینان و سایر قاریان مشهور، هنوز در مراکز تخصصی آموزش تلاوت قرآن مجید تدریس می‌شود.

سبک‌های محلی دیگری در سایر نواحی اسلامی گسترش یافت. بدون شک قاریان ایرانی و ترک، بیانگر آهنگ و طنین میراث غنی موسیقایی خویش هستند. سبک مغربی به خصوص از آن جهت که معرف سنت موسیقایی شمال آفریقا و اسپانیای عرب می‌باشد قابل توجه است.

تلاوت جدید قرآن مجید به طور کلی، به دو نوع تجوید و ترتیل تقسیم می‌شود. تجوید به معنای کاری را خوب یا عالی انجام دادن است و بدینسان تبحر و استعداد موسیقایی قاری را نشان می‌دهد. تجوید در واقع نوعی تک خوانی موسیقایی همگانی است که می‌تواند همان اثر احساسی را بر روی شنونده بگذارد که اجرای خوب هر موسیقی غیر مذهبی. شیخ عبدالباسط عبدالصمد می‌تواند بهترین معرف این هنر باشد.

ترتیل، نوع دیگر تلاوت قرآن، قرائت ساده‌ای است که در آن از سبک و ردیف موسیقایی مشخصی استفاده می‌شود. در حالی که هدف از تجوید، برانگیختن حس تمجید شنونده به لحاظ هنرمندی و توانایی صوتی قاری است، ترتیل بر آموزش شنوندگان تأکید دارد و با یکنواختی مسحور کننده‌ای جوّی آکنده از وقار و سکون می‌آفریند که شیخ محمود خلیل الحصری بهترین معرف این نوع تلاوت است.

شیخ محمود رفعت، در زمره قاریان مشهور این عصر به شمار می‌آید. او صوتی رسا و سبکی ساده، لکن زیبا و دلنشین داشت که در آن واحد بر دل عوام و خواص می‌نشست. معه‌ذا درک هنر رفعت، برای شنونده غربی به دو دلیل مشکل می‌نماید: یکی کیفیت خشن صوتش و دیگری صدای گنگ و نامفهوم صفحات کهنه گرامافون که اکثر تولیدات مجدد تلاوتش از روی آنها میسر گشته است. منزلت رفعت بیشتر برای خبرگان تلاوت قرآن مجید روشن است تا برای شاگردان مبتدی، و آوازه‌اش بیشتر به خاطر تجوید است تا ترتیل.

اگر هدف از شناساندن تلاوت قرآن به دانشجویان مطالعات اسلامی [در غرب] آن باشد که تنوع و مقبولیت این هنر را نشان دهیم، در آن صورت بهترین و در دسترس‌ترین ضبط‌ها متعلق به عبدالباسط است. وی به خاطر ردیف وسیع صوتش و استعداد سرشارش در تجوید قرآن، بسیاری از نوارهایش در طی پخش زنده برنامه‌هایش ضبط شده است. معه‌ذا بهتر است دانشجویان برای تمرکز بیشتر از ضبط‌های استودیویی وی استفاده کنند.

اما اگر هدف این است که دانشجو سبک ساده قرآن را درک کند و یا حتی بتواند از آن تقلید کند، آن وقت ترتیل ساده شیخ الحصری مفیدترین است. ویژگی خاصی که سودمندی تلاوت وی را مضاعف می‌کند، وضوح و روشنی کلمات اوست. علاوه بر این، تمام نوارهای تجوید و ترتیل الحصری، به سادگی قابل دسترسی است.

تلاوت قرآن، دارای ویژگی‌های خاصی است که ممکن است در صورت تأکید خیلی زیاد، به گوش شنونده غربی چندان خوش آهنگ و دلپذیر نباشد. مهمترین آنها صدای خنه (صدای خیشومی) است که به عنوان شیوه‌ای اساسی و ضروری در تمامی سبک‌های تلاوت قرآن مجید مطرح است، هرچند که در همه جا رعایت نمی‌شود. صوت واضح و رسای الحصری، تا حد زیادی این صدای خیشومی را محو می‌کند. صوت عبدالباسط نیز فقط در صداهای زیر، این صدا را محو می‌کند. اما بسیاری از این صدای فوق العاده زیر، لذت چندانی نمی‌برند.

دو ویژگی بهم پیوسته دیگر، تکیه بر صداهای حلقی «عین» و «همزه» است. این شیوه یادآور لهجه‌های اعراب عهد باستان است و اغلب به منظور نشان دادن تنوع و گوناگونی سبک‌های تلاوت قرآن بکار گرفته شده است و عمدتاً در تلاوت شیخ رفعت و الحذیفی، به گوش می‌رسد.

عبدالرحمان الحذیفی قاری رسمی مسجد الحرام در مکه است. وی از صوتی دلنشین برخوردار است اما تلاوتش وضوح و ظرافت سبک الحصری را ندارد. معذالک معرف خوب سبک ترتیل است.

انتخاب الگوهای مختلف تلاوت قرآن مجید برای اهداف آموزشی، از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. ممکن است انتخاب بخشی از یک سوره کوتاه و یا سوره‌ای آشنا برای این مهم مطلوب‌تر باشد. علاوه بر سوره‌های کوتاه جزء سی‌ام که معمولاً همگی بر روی یک نوار موجود است، سوره‌های ۱۲ (یوسف (ع))، ۱۹ (مریم (ع))، ۳۶ (یس)، ۵۵ (الرحمن) نیز نزد مسلمین پرهیزگار وجهه خاصی دارند.

تلاوت قرآن، دارای سبک های دلنشین و قاریان مشهور متعددی است. قاریان مصری دیگری نیز هستند که می توان از میان آنها انتخاب کرد. از نظر مسلمانان، حافظ قرآن بودن افتخار بزرگی است و بسیاری برای نیل به آن تلاش می کنند لکن فقط معدودی به این افتخار نایل می شوند.

۲. نقش آهنگ در تلاوت قرآن

در اکثر کتب روایی شیعی، بخشی وجود دارد، به نام «باب القرآن» یا «کتاب القرآن» که در آن روایاتی درباره فضل قرآن، فضیلت قاری قرآن، ثواب قرائت سوره ها و نکات دیگر مطرح شده است. اما یکی از این نکات، مسئله تحریم غنا و استحباب تحسین صوت در قرائت قرآن است.

بسیاری تصور می کنند که قرائت و تلاوت قرآن تنها آن چیزی است که شنیده اند و فقط باید در این خصوص از تلاوت قاریان عرب زبان تقلید کرد و به همین هم بسنده می کنند. اما برخی از قاریان با استناد به اینکه آهنگ های عربی تلفیقی از آهنگ های غیر عربی (مثلاً ایرانی) است، استفاده از آهنگ های غیر عربی را در قرائت جایز می دانند. مثلاً یکی از گوشه های دستگاه ایرانی را عیناً در قرائت قرآن به کار می برند.

نظر بسیاری از فقها در مورد قرائت قرآن، طبق دستگاه موسیقایی، این است که در اخبار وارده نسبت به قرائت قرآن، با صدای خوب تأکید شده است؛ و از حضرت امام باقر (ع) نقل شده: «رجع بالقرآن صوتک، فان الله عزوجل یحب الصوت الحسن یرجع فیه ترجیعاً»^۱ یعنی قرآن را با گرداندن صدا در حلق بخوان؛ زیرا خداوند صدای خوب را دوست دارد.

بنابراین باید قرآن با صدای مهذب مناسب معنویت و هدایت قلوب خوانده شود، نه با صداهای مناسب با مجالس لهو؛ و برای یاد گرفتن تنظیم صدا و پیدا کردن صوت یا نت مناسب اگر از

^۱ الکافی، ج ۲، ص ۱۶۱۶

آلات تنظیم صدا استفاده شود مانعی ندارد؛ ولی نواختن آلات در وقت خواندن قرآن (نظیر نواختن موسیقی در سرودهای معمولی) ممکن است بی‌احترامی به شأن قرآن تلقی شود.

قرآن، از همان روزهای نخست، با همین شیوه شیوا، سنگدلان عرب را شیفته و شیدای خود نمود، و اندیشه مقاومت و ایستادگی را از آنان ربود. اعراب، شگفت‌زده، در برابر قرآن، زانوی تسلیم بر زمین زده و به عجز و ناتوانی خود اعتراف، و اعجاب و تحسین خود را در مقابل قرآن صریحاً ابراز داشتند. این یک جاذبه و کشش روحانی بود، که این مردم سخت دل و مغرور را به نرمی و گرایش واداشت. گو این که برخی آن را شعر، و پاره‌ای سحرش می‌پنداشتند، ولی خود نیک می‌دانستند که قرآن نه شعر است و نه سحر، گرچه همچون شعر نافذ است و همچون سحر، افسونگر... «إِنَّ مِنَ الْبَيَانِ لَسِحْرًا...»

پس از نزول آیات قرآن کریم و تلاوت آنها توسط پیامبر اکرم (ص) برای صحابه، جنبه‌های اعجازآمیز دیگری نیز به غیر از فصاحت و بلاغت آیات، برای مسلمانان آشکار شد. در این میان قابلیت زیباسازی صوت در قرائت آیات، جلوه ویژه‌ای داشت که اصولاً با رهنمودهای پیامبر و ترغیب ایشان نسبت به تحسین صوت هنگام قرائت قرآن به عنوان یک بعد از ابعاد اعجاز قرآن کریم بروز کرد.

گفته شده است که پیدایش وجوه مختلف قرائت که پایه و مبنای موضوع قرائات قرآنی است در نیمه ابتدایی قرن اول هجری قمری اتفاق افتاده است. تحولاتی که ناشی از رویکرد زیبایی شناسی در قرائت قرآن کریم بوده است موجب مطرح شدن اصطلاحاتی همچون ترتیل، تحسین و یا تزئین در دوران پیامبر و صحابه شده که در طی سالیان بعد با عنوان تجوید شناخته شده است.

قدر مسلم آن است که ظاهر تلاوت قرآن از ابتدا تا زمان ورود اسلام به شهرهای کوفه و شام بیشتر منحصر در قرائت های قرآنی و تجوید آن هم محدود در ارتباط گفتاری بوده است و در

زمینه لحنی ابداع‌های قابل توجهی در آن دیده نمی‌شود. در این زمینه باید به ورود اسلام به مصر و وقایع پس از آن دقت نظر بیشتری داشت؛ چرا که مصر از جهات مختلف اهمیت و جایگاه ویژه‌ای دارد چنان که در تاریخ آن را «ارض الحضاره» یعنی سرزمین تمدن نامیده‌اند. همچنین این کشور در طول تاریخ عرصه‌ی تاخت و تاز فرهنگ‌های مختلف بوده است و همین امر موجب تغییرات متنوع فرهنگی و به دنبال آن غنای فرهنگ بومی و اجتماعی این سرزمین شده است.

گویند نخستین کسی که قرآن کریم را در اولین مسجد جامع مصر تلاوت کرد، عبید بن مخمر المعاقری بود که از صحابه پیامبر به شمار می‌رفت و شاهد فتح مصر بوده است. همچنین نخستین کسی که قرآن را به قرائت نافع مدنی در مصر تلاوت کرد ابومیسره عبدالرحمن بن میسره بوده است. از زمان ورود مصطفی عثمانی به مصر تا اواخر قرن دوم هجری قمری این سرزمین تبدیل به مرکزی برای قاریان و قرائت قرآن شد.

بزرگترین قاریان عصر در آن ظاهر شدند و نسل ایشان به طور متوالی تا قرن ۴۱ هجری ادامه پیدا کرد. تلاوت قرآن اصول و احکام خود را که از زمان پیامبر شکل گرفته و پس از آن نیز توسط علمای این رشته گرد آمده بود حفظ کرد. زیرا این اصول به صورت سینه به سینه نقل می‌شد. بدین ترتیب تجوید تبدیل به علمی معتبر شد و تغنی قرآن بر اساس مقامات موسیقی نیز به آن پیوست و به پیروی آن اصوات قاریان، زیبا شد و استماع قرآن توسط مسلمانان همراه با آثار وجدانی عمیق شد.

پس از تدوین کتاب‌هایی در زمینه تجوید و علم قرائات و وقف و ابتدا و همچنین تحولات موسیقی عربی، تلاوت قرآن نیز وارد مرحله جدیدی شد. پس از آن با پیدایش ستارگانی همچون شیخ احمد ندا در قرن ۹۱ میلادی دوره نوینی از دوره‌های تلاوت قرآن که در حقیقت مبدا پیدایش کنونی تلاوت مصر به شمار می‌رود بوجود آمد. پس از آن با شروع عصر رادیو و پیدایش وسایل ضبط، قرائت آخرین قاریان باقی مانده از قرن ۹۱ میلادی جاودانه شد، بنابراین میراث

عظیم تلاوت قاریان قرآن مربوط به دوره‌های پس از ورود رادیو به جامعه مصر قلمداد می‌شود. دوره‌ای که موجب شد تا شکل واقعی و ملموس قرائت قراء عصر طلایی تلاوت برای آیندگان به یادگار گذاشته شود.

۳. ریشه قرائت آهنگین قرآن

از لحاظ تاریخی، موسیقی عرب را در دو دوره می‌توان بررسی نمود: دوره قبل از اسلام یا دوران جاهلیت و دوره پس از اسلام. از دوران قبل از اسلام یا عهد جاهلیت عرب، اطلاع چندان دقیق و متقنی از لحن و موسیقی عرب در دست نیست. آنان در هنگام پرستش بتان، یا در هنگام طواف خانه کعبه سرودهایی می‌خواندند. در مجالس جشن آوازهایی اجرا می‌کردند که آن را «هزج» می‌نامیدند. آوازهایی بنام «حُدی» و «رکبان» نیز در میان اعراب در قبل از اسلام شهرت یافته بود. هنگام پرستش بت‌های اطراف کعبه که در تاریخ تعداد آنان را تا ۳۶۰ عدد ذکر کرده‌اند و هنگام ذبح قربانی در پای بتان، آوازهایی می‌خواندند. بنابراین آهنگ‌های مشهور اعراب قبل از اسلام نصب، رکبان و حُدی بوده و بیشتر هنرشان در ادبیات و شعر نمود داشته است. عقیده اکثر مورخان بر این است که منشأ موسیقی عرب، آهنگ‌ها و ترانه‌های ایرانی بوده است. اکثر خوانندگان و نوازندگان مشهور عرب در قرون نخستین اسلامی، توسط خنیاگران و نوازندگان پارسی تبار تعلیم یافته یا اینکه خود اصالتاً ایرانی بوده‌اند.

هرچند موسیقی مقامی عرب در رشد و بالندگی خود مرهون موسیقی ملت‌های دیگر همچون ایرانیان بوده، اما امروزه در میان موسیقی‌های جهان دارای هویتی کاملاً مستقل بوده و در حال حاضر حتی از تحرک و پویایی بیشتری نسبت به موسیقی مقامی ایران برخوردار است، لذا امروزه مشاهده می‌کنیم که موسیقی عرب به مرور جای خود را در بین موسیقی‌های جهانی باز کرده است و صبغه‌ای بین‌المللی یافته است. وقتی ما اسلوب‌ها و شیوه‌های تلاوت قرآن و موسیقی مقامی عرب را به طور کلی مقایسه می‌کنیم می‌توانیم اذعان کنیم که امروزه موسیقی تلاوت

دارای مکتبی مستقل از حیث اسلوب و شیوه (و نه از لحاظ منشأ) است که نوع خاصی از الحان را با هدف ابلاغ و بیان زیبای قرآن کریم ارائه می‌نماید و این مکتب که اینک ما وارثان آن هستیم حاصل سالیان متمادی تلاش و اجتهاد و نبوغ قاریان بزرگ بوده است. طبق رأی اکثریت علماء فن، موسیقی تلاوت از هفت مقام اصلی به نام‌های بیات، صبا، حجاز، سه گاه، چهارگاه، نهان و راست تشکیل می‌شود و نغمات قرآنی مستقلند، یعنی هر مقامی جایگاهی مختص به خود دارد و نمی‌توان بعضی نغمات را در بعضی از جاهای قرآن به کار گرفت (به کارگیری آن‌ها باعث ناهمگونی و ناهماهنگی از نظر معنوی می‌شود)، مثلاً آهنگ صبای حزین را اگر به جای چهارگاه بخوانیم خالی از لطف خواهد بود. یعنی شنونده احساس ناهمگونی می‌کند و اصطلاحاً برای گوش توازن ندارد؛ زیرا دستگاه صبا معمولاً در جاهایی استفاده می‌شود که سخن از حزن و اندوه و ناامیدی و یأس باشد و اصولاً با چهارگاه که آهنگی تقریباً مهیج دارد و جنبه حماسی و قهرمانی دارد متناسب نیست. به کارگیری نغمات نیز هوشیاری و ذکاوتی مختص به خود را نیاز دارد. مثلاً مقامی را که یکسیره از نعمات الهی و بهشت و حور العین، توصیف مؤمنان و ... سخن می‌گوید چگونه باید تلاوت کرد که با حزن و اندوه و توصیف دوزخیان و عذاب‌های الهی مخلوط و ممزوج نشود. یعنی موسیقی تلاوت را بر اساس معانی آیات منطبق کرده و تلاوت نماید تا معنا در ذهن شنونده مجسم شود.

مطمئناً آنچه امروز به عنوان هنر تلاوت قرآن کریم در جهان اسلام مطرح است، ثمره تلاش‌ها و مساعی صدها نفر از نخبگان عالم قرائت از قرن‌ها پیش تاکنون بوده است. در طول تاریخ، هیچ ملتی به اندازه مصریان در زیباخوانی قرآن مجید نقش نداشته‌اند. بر طبق قدیمی‌ترین مدارک تاریخی پیشینه مصریان در این باب حداقل به ۷۰۰ سال قبل باز می‌گردد. اما با کمال تأسف این سابقه عظیم و طولانی تنها از ۸۰ سال گذشته به این طرف و آن هم به کمک پیشرفت بشر در فن آوری ضبط و ثبت گردیده است. لذا بر کسی معلوم نیست که قاریان پیش از آن با چه شیوه و اسلوبی و با چه نغماتی قرآن را تلاوت می‌کرده‌اند. اما قطعاً یک نکته روشن است که تلاوت قرآن تنغیمی و آهنگین به طور ناگهانی و «خلق الساعه» پدید نیامده است. قدر مسلم از همان

آغاز روزهای نزول قرآن کریم، در اثر سفارش های رسول گرامی اسلام (ص) در مورد زیباخوانی یا تغنی در قرآن این هنر اصیل تولد یافته و در هر برهه ای از زمان چیزی بر کمال و جمال آن افزوده گردیده تا این که در این عصر و زمان در قالب شیوه‌های تحقیق و ترتیل و در سبک های بسیار متنوع و زیبا متجلی و به دست ما رسیده است.

هنر تلاوت قرآن با سبک و سیاق امروزی آن، در اصل هنری مصری است که در قرن گذشته توانست به سرعت جای خود را در میان دیگر ملل مسلمان جهان بازنماید. هنری مصری است؛ زیرا در بسیاری از کشورهای عربی دیگر همچون عراق، عربستان، تونس و مراکش شیوه تلاوت سنتی قرآن با شیوه مصریان کاملاً متفاوت و هر کشور شیوه‌ای مخصوص به خود را دارد. هرچند در دهه‌های اخیر، عده زیادی از قاریان جوان کشورهای یاد شده هم از شیوه سنتی خود دست برداشته و به تقلید از قاریان مصری روی آورده‌اند.

نویسنده کتاب هنر قرائت قرآن می‌نویسد: «من قادر به بازگویی تاریخ شیوه قرائت آهنگینی، به خصوص در مصر نبوده‌ام، اما همکاران علمی‌ام با این واقعیت موافقت می‌کنند که اولین قرائت آهنگین تقریباً به ۴۰۰ سال پیش باز می‌گردد و مصر دسته کم برای ۳۰۰ سال در این امر پیشگام بوده است.»

در ایران به طور تقریبی از اواخر دهه چهل شمسی شیوه تلاوت مصری متولد شد و در سال‌های ابتدایی دهه پنجاه اندک اندک گرایش به این شیوه در برخی از شهرهای بزرگ همچون تهران، مشهد، اصفهان بیشتر گردید و به دنبال استقرار نظام جمهوری اسلامی شتاب غیرقابل باوری گرفت. بنابراین سابقه قرائت به سبک و سیاق مصری در کشور ما کمتر از ۵۰ سال است.

قرآن از لحاظ زبان موسیقایی و نظم آهنگ آیات و ارتباط و تناسب معنی آیات با یکدیگر سرمایه‌ای بی نظیر و استثنایی است و یکی از وجوه اعجاز و جاودانه بودن آن همین قالب هنری آن است.

نه تنها الفاظ قرآن آهنگین است بلکه قاری قرآن برای این که این الفاظ آهنگین را متناسب با معنایی که در آن‌ها نهفته است به شنونده منتقل کند باید نغمات و الحان موزون موسیقی تلاوت را هم یاد بگیرد. قاری قرآن باید زنگار و آفات را از دل زدوده و در مرحله بعدی به فراگیری علوم و فنون مورد قرائت بپردازد. بی گمان از مهمترین علوم مورد نیاز، آشنایی با نغمات و الحان موزون است که هر آینه بازتاب سخن دل آدمیان است که بی واسطه مراد دل خواننده را به شنونده منتقل می‌کند. شناخت و احاطه بر این نغمات و دانستن مفاهیم آنها و انطباق آنها با آیات قرآن با چنان دقت و ظرافتی که به شئونات معنوی آیات شریفه لطمه‌ای وارد نشود، از حساسترین مراحل و بالاترین مدارج در سیر تربیت قاری قرآن است.

بررسی قرائت مطلوب قرآن، با تکیه بر سنت کهن علوم دینی ثابت می‌کند که قرائت نه تنها با پذیرش اجزاء آهنگین کامل می‌شود، بلکه به آن بستگی دارد. آهنگ (تلاوت) موجب جذب بیشتر شنونده می‌شود و به این ترتیب، هیچ جدایی بین زیباشناسی و دین وجود ندارد.

اساس کار قرائت قرآن را نغمه‌ها و الحان تشکیل می‌دهند، به طوری که اگر نغمه را در یک آیه یا عبارت حذف کنیم، موسیقی آن، ارزش خود را از دست می‌دهد و بحث کردن درباره آن بی فایده خواهد بود. اگر قاری قرآن نداند که چه نغمه‌ای می‌خواند و با چه پرده‌ای شروع می‌کند و با چه ترکیب می‌کند و به کجا ختم می‌کند، باید اذعان نمود که فریب ظواهر قضیه را خورده و تنها به صدا تکیه کرده است. داشتن صوت زیبا و حسن برای قاری به تنهایی نتیجه بخش نیست، زیرا اصل مسأله تسلط قاری بر اصول هفت گانه معروف نغمه و الحان عرب است. اگر قاری نغمه‌ها را شناخت، می‌داند که شنندگان و مستمعان چه چیزی می‌طلبند و می‌داند که از کجا و چگونه شروع و به کجا ختم کند.

یادگرفتن نغمات قرآنی نه تنها لازم ست، بلکه چنان در روح و غجیان آدمی تأثیر می‌گذارد که دانشمندی مانند عبدالقادر مراغه ای (۸۳۸ق) که معلوم است در موسیقی سرآمد است و تألیفات زیادی هم دارد، پیشرفت خودش را در علم موسیقی به نغمات قرآنی مربوط می‌سازد. عبدالقادر

این علم را پیش پدر و پس از حفظ قرآن یاد گرفت و خود علت آموزش موسیقی را مهارت یافتن در تلاوت قرآن با نغمات طیبه از سر وقوف ذکر می‌کند.

۴. دستگاه‌های موسیقی ایران و مقام‌های موسیقی عرب

هفت دستگاه و پنج آواز حاصل فواصل و گام‌های متفاوت در موسیقی ایرانی است. بسیاری از گوشه‌ها نیز در این آوازا و دستگاه‌ها قرار می‌گیرند. ماهور، شور، سه گاه، چهارگاه، راست و پنجگاه، همایون و نوا، هفت دستگاه و بیات اصفهان، افشاری، ابوعطا، دشتی و بیات ترک آوازهای موسیقی ایرانی را شکل می‌دهند. همان طور که معلوم است ربع پرده در موسیقی ما نقشی مهم ایفا می‌کند و موجبات فراهم آمدن گوشه‌ها و دستگاه‌هایی با رنگ و فضای متنوع را فراهم می‌آورد.

مقام راست، بیات، صبا، سه گاه، عجم، نهاوند، کرد و حجاز مقام‌های عربی را تشکیل می‌دهند که هریک از این مقام‌ها در دل خود دارای مقام‌های فرعی نیز هستند؛ مطابق با آنچه در موسیقی ایرانی نسبت به دستگاه‌ها و گوشه‌ها اتفاق می‌افتد.

۴-۱. موسیقی شرقی و ویژگی‌های آن

وجه تمایز موسیقی شرقی نسبت به موسیقی غربی وجود پرده‌هایی است که موسیقی غربی به طور کل از وجود این فواصل بی‌بهره است. فواصلی که در موسیقی شرقی استفاده می‌شود فاصله یک پرده (پرده کامل)، نیم پرده و ربع پرده است. در صورتی که موسیقی غربی از فاصله ربع پرده استفاده نمی‌کند. همین موضوع دامنه و تنوع بسیاری را برای موسیقی شرقی ایجاد کرده و بر همین اساس در موسیقی ایرانی، عربی و ترکی دستگاه‌ها و مقام‌های بسیاری وجود دارند، اما در موسیقی غربی چنین نیست.

نفوذ موسیقی کلاسه شده غربی در ممالک شرقی به خصوص در دو سده اخیر دانشمندان و موسیقی دانان شرقی را بر آن داشت که نظم خاصی برای مقام‌های خود بدهند و نتیجتاً یک گام پایه‌ای برای موسیقی خود بیابند و پس از آن بود که برای مقام‌های شرقی گام ثابتی مشخص شد.

۵. وجه تشابه موسیقی عربی و ایرانی

عقیده اکثر مورخان بر این است که منشأ موسیقی عرب، آهنگ‌ها و ترانه‌هایی ایرانی بوده. اکثر خوانندگان و نوازندگان مشهور عرب در قرون اول هجری، توسط خنیاگران و نوازندگان پارسی تبار تعلیم یافته یا اینکه خود اصالتاً ایرانی بوده‌اند.

آنان از الحان و آهنگ‌هایی که قابلیت تطبیق و تلفیق با اشعار عربی را داشت، در سرودها و آوازهای خود استفاده کردند و پس از مدتی موسیقی عرب با تکیه بر همین دانسته‌ها، که رفته رفته رو به تکامل می‌رفت، شکل گرفت. به عنوان مثال در موسیقی ایرانی (و شرق) فاصله هشتم یا «هنگام» را به هشت گاه تقسیم می‌کردند. بعد از حمله اعراب به ایران در صدر اسلام و همچنین در دوران سلطنت عثمانی، این فواصل و پرده‌ها به طور کامل به کشورهای عربی و اسلامی منتقل گردید و تاکنون نیز همان فواصل و پرده‌ها با نام‌های ایرانی (اکثراً) در فرهنگ موسیقی این کشورها به چشم می‌خورد.

پرداختن به این موضوع که عرب‌ها تداخلات و تصرفاتی در این مقام داشته‌اند بحث‌های تاریخی و فرهنگی است که در این فرصت نمی‌گنجد و فقط به ذکر همین نکته مهم بسنده می‌کنیم که مطمئناً دخل و تصرفاتی در موسیقی ایرانی توسط عرب‌ها صورت پذیرفته است.

با وجود شواهد و دلایل بسیار زیاد به جرأت می‌توان ادعا کرد که این اسلوب و روش موسیقی ایران بوده که به کشورهای عربی منتقل شده و اگر موسیقی بدوی و یا قومی در این کشورها نیز

بوده یا در این فواصل وجود داشته و یا این که از بین رفته است. بنابراین در حال حاضر موسیقی عربی که موجودیت مستقل از موسیقی ایرانی و غرب داشته باشد وجود ندارد.

در تحقیقاتی که پژوهشگران و موسیقی‌دانان انجام داده‌اند بارها به این تشابهات اشاره شده و از آنجا که به جز در فواصل معدودی که بین موسیقی مقامی عربی و ایرانی اختلاف وجود دارد، تشابهات بین این دو موسیقی طبیعتاً بسیار زیاد است، در این مجال به عنوان نمونه به یکی دو وجه تشابه اشاره می‌شود.

مقام راست و سه گاه که یکی از قدیمی‌ترین و مهمترین مقام‌های موسیقی ملل شرق است (بدون تغییر نام) هم در مقام‌های موسیقی عرب و هم در دستگاه‌های موسیقی ایرانی به چشم می‌خورد. مقام عجم تقریباً منطبق بر دستگاه ماهر است و مقام حجاز شباهت بسیار زیادی به همایون دارد. هم از حیث شباهت در فواصل و هم در نغمات و ملودی‌ها.

۶. مقام‌های موسیقی عربی مورد استفاده در قرائت

علمای فن قرائت به مرور زمان، متوجه شدند که آیات قرآن با توجه به دوری و نزدیکی معنایشان، دارای وزن و آهنگ خاصی هستند. حتی در موسیقی ایرانی هم آهنگسازان مسلط و آشنا با توجه به شعر، ملودی را در دستگاه خاص می‌سازند. در واقع به این ترتیب کوشش می‌کنند هم خوانی و هماهنگی کاملی میان لحن شعر و ملودی ایجاد شود. بنابراین آنچه تا حدودی به برتری تلاوت قاریان عرب زبان نسبت به ایرانی‌ها منجر شده، استفاده قاریان عرب زبان و آشنا به موسیقی از مقام‌هایی است که با معانی آیات هم‌خوانی و ارتباط داشته باشد. در قرائت قرآن هر دسته از الحان به خواندن آیات خاصی اختصاص دارد.

به عنوان نمونه مقام «بیات» که وسیع‌ترین مقام در قرائت قرآن است و گوشه‌های بسیاری دارد قبل و بعد و حتی بین مقام‌های دیگر، قابل اجراست. معمولاً قرائت با این مقام آغاز می‌شود و

زمینه اجرای مقامات دیگر است. وقار، عظمت، بزرگی، تسلط و سنگینی را القا می کند و آرامش همراه با غم می آورد. این مقام برای اجرای دعاهای قرآنی، حکایات و اندرزها به کار می رود.

نمونه: بروج/ استاد غلویش

آل عمران، ۱۷۱ به بعد/ استاد مصطفی اسماعیل

یا مقام راست؛ اثر آن، برانگیختن حس مردانگی، جسارت و حرکت به سمت کشف حقیقت است و در آیاتی که دارای تأکید و تحکم و امر است استفاده می شود. هرچند قابلیت تعمیم به انواع حالات مفهومی را دارد.

نمونه: روم/ استاد منشاوی

آیات ابتدای سوره شمس/ استاد عبدالباسط

مقام عجم و چهارگاه: اثر این مقام ها، ایجاد شور و شوق جوانی است و در آیاتی با مضامین خدا، بهشت، توبه، معجزات پیامبران، دعا و درخواست و حرکت و مبارزه به کار می رود.

نمونه: ضحی، ۱۱- انشراح، ۱/ استاد عبدالباسط

مقام نهانوند: ماهیتی لطیف و منعطف از نظر لحنی دارد. نه خیلی خشن است و نه خیلی خفیف و بیشتر در بیان داستان های قرآنی به کار می رود.

نمونه: بقره، ۲۵۰/ استاد مصطفی اسماعیل

مقام سه گاه: برانگیزاننده حس محبت و عشق و سوز دل است و در آیاتی با مفاهیم عشق، وعده الهی، بشارت، مغفرت، صفات مؤمنان، پیروزی و اجابت دعا به کار می رود.

نمونه: فاطر، ۱۴ و ۱۵/ استاد مصطفی اسماعیل

مقام صبا: مجموعه‌ای از نعمات حزین است که گذشته از دست داده را به تصویر می‌کشد و ما را به خویشتن خویش دعوت می‌کند. در آیاتی با موضوع عبرت از حوادث گذشتگان، مقایسه عاقبت نیک مؤمنان و سرانجام بد گناهکاران، دعا و توبه و پشیمانی و ذکر نعمت‌ها و آیات الهی به کار می‌رود.

نمونه: قیامت، ۱۴ و ۱۵ / استاد عبدالباسط

مقام حجاز: اثر آن، شور و شغف همراه با احساسات عالی و حزین و دعوت به یکپارچگی و اتحاد و آرزو برای سعادت بشر است. از این مقام، در آیاتی که مربوط به بشارت و انداز، نعمت‌های خداوند، تذکر و یادآوری، امر و توصیه، خلقت جهان هستی و موجودات هستند، استفاده می‌شود.

نمونه: حشر ۲۱ / استاد عبدالباسط

قرآن و سخنوران عصر پیامبر

اصولاً، عبارت و جمله بندی‌های قرآن به گونه‌ای روان، یکنواخت، هم آهنگ و همساز تنظیم شده و حروف و کلمات آن متناسب و هم آوا، پیوسته به یکدیگر پیوند خورده‌اند.

با اینکه قرآن «کلام منثور» است، به «کلام منظوم» بیشتر شباهت دارد و با آنکه خطاب و عتاب است، به افسونگری و سحر انگیزی بیشتر می‌ماند.

بدین وصف، سبک نوینی در لغت نامه عرب به ارمغان آورد، نظم و تألیف جدیدی به جهانیان ارائه نمود، و اعراب و جهانیان را به حیرت و شگفتی واداشت.

کسانی مانند: «طفیل بن عمر»، شاعری از اشراف عرب بشمار می‌آمد و «نضر بن حارث»، زعیمی نافذ الکلمه و سخنوری توانا بود و «عتبه بن ربیع»، بزرگ مردی کهن و محترم میان

اعراب و غیر هم... که نام آنان در تاریخ ثبت، و ناتوانی آنان در مقابله با قرآن، بر همگان مشهود و عیان بود، سر عجز در مقابل قرآن فرود آورده بودند.

خداوند از زبان آنان گوید: «بَلْ قَالُوا أَضْغَاثُ أَحْلَامٍ بَلْ افْتَرَاهُ، بَلْ هُوَ شَاعِرٌ» گفتند: آشفتگی خواب‌های اوست، یا بافته‌های مغزی او، یا شاعری چیره است؟

«ثُمَّ أَدْبَرَ وَاسْتَكْبَرَ * فَقَالَ: إِنَّ هَذَا إِلَّا سِحْرٌ يُؤْتَرُ»: پشت کرد و رفت، و مغرورانه گفت: افسونی بیش نیست که از دیگران فرا گرفته.

قرآن نیز در نکوهش چنین سنجش بی‌خردانه گوید: «أَفَسِحْرٌ هَذَا أَمْ أَنْتُمْ لَا تُبْصِرُونَ؟» آیا این سخن به افسون می‌ماند؟ یا آنکه بینش خود را فرو نهاده‌اید؟!

«وَمَا هُوَ يَقُولُ شَاعِرٌ قَلِيلًا مَا تُؤْمِنُونَ»: این، به سخن شاعران نمی‌ماند؟! پذیرشتان اندک است.

۷. قرآن و ادبای عصر حاضر

ادبای عصر حاضر و سخنوران دوره معاصر، نیز همگام با گذشتگان، هم آواز، همان سخنان را تکرار می‌کنند: والاتر از شعر است و شیواتر از هر کلام... بی‌نظیر و بی‌مانند... همانا کلام خدا است.

در این زمینه، استاد محمد عبد الله (درآز) گوید:

«...قاری قرآن، اگر نیک تلاوت کند، آنگونه که خواست قرآن است، نه آنگونه که خواست خود او است... هر آینه می‌یابی: آوایی هم‌آهنگ و نغمه فراگیر، تمام وجودت را فراگرفته، با آنکه قرآن شعر نیست، ولی در آن چیزی می‌یابی که در شعر و نغمه‌های دیگر هرگز یافت نمی‌شود... آری، از نغمه قرآنی چنان سرخوش می‌گردد که هرگز در لذت‌های دیگر آن چنان خوشی نخواهد دید...»

این حروف قرآنی است، و کلمات آسمانی است، که با نظم و تألیف خاص خود، و با فاصله‌های ردیف قرار گرفته، این چنین جمال و زیبایی آفریده!^۱.

استاد مصطفی صادق رافعی گوید:

«موقعی که قرآن، بر عرب قرائت گردید، یافتند: حروف هر کلمه، و کلمات هر جمله از آن، دارای آوای بلندی است، که به جهت نظم و تألیف خاص خود، مانند آن است که یک «قطعه» را تشکیل داده، که قرائت آن، نغمه می‌آفریند. (هر آنکس که پاره‌ای از اسرار موسیقی و فلسفه آن را - امروزه - بداند، می‌داند همانندی برای قرآن وجود ندارد، این گونه، و بطور طبیعی، تناسب حروف و کلمات و ترکیب بندی‌ها را رعایت کرده باشد، و کسی نیست که بتواند خرده‌ای، حتی در یک حرف از حروف آن بگیرد، و قرآن بدین گونه بر موسیقی برتری دارد، با این ویژگی شگفت‌انگیز، در عین حال موسیقی نیست). عرب را این ویژگی از دیده پنهان نبود، و بخوبی می‌دانستند که تاب مقاومت آن را ندارند...»^۲.

شعر از این جهت شعر است که بر شعور انسان‌ها حکومت دارد، هیجانات را بر می‌انگیزد، احساسات درونی هر آدمی را، آن گونه که بخواهد تحریک می‌کند. و آنگاه که با آهنگی دلنواز، و آوایی شیرین سروده شود، افسون و غوغا برپا می‌نماید! تأثیری عمیق دارد!

ویژگی شعر که آن را از دیگر سخن جدا ساخته، نظم و تألیف آن است، سبک و ساختار بنیادی آن، آوای حروف آن، آهنگ و کلمات آن، همواری جمله‌ها و ترکیب بندی آن، زیر و بم هر حرف، نرمی و زبری هر لفظ، با ردیف قرار گرفتن کلمات متناسب، هم‌آهنگ شدن نغمه‌های متفاوت، که هر یک دیگری را طالب، و هر قرینی، قرینی را خواستار... تمامی این‌ها بهم پیوسته و تنگاتنگ، بهم فشرده و در هم آمیخته و یک واحد را تشکیل می‌دهند.

^۱ النبأ العظيم، دراز، ص ۹۵-۱۰۶.
^۲ اعجاز القرآن، رافعی، ۲۰۹-۲۹۹.

نتیجه گیری

در قرآن کریم، آیاتی پیرامون رابطه تلاوت با ازدیاد ایمان وجود دارد. آیه اصلی که مودب و قائمی به آن پرداخته‌اند، آیه‌ای است که در آن، یکی از اوصاف مؤمنان راستین، افزایش ایمان ایشان در برابر شنیدن تلاوت آیات الهی دانسته شده است. برای فهم بهتر مفاد آیه، لازم است که به آن در سیاق آیات قبل و بعد نگریسته شود. خدای متعال در آغاز سوره انفال، با بیان شرط ایمان برای عمل به سفارش‌های الهی، به تعریفی از مؤمنان پرداخته و می‌فرماید:

«بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْأَنْفَالِ قُلِ الْأَنْفَالُ لِلَّهِ وَالرَّسُولِ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَصْلِحُوا ذَاتَ بَيْنِكُمْ وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ * إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ اللَّهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ وَإِذَا تُلِيَتْ عَلَيْهِمْ آيَاتُهُ زَادَتْهُمْ إِيمَانًا وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ * الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ * أُولَٰئِكَ هُمُ الْمُؤْمِنُونَ حَقًّا لَهُمْ دَرَجَاتُ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَمَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ» (انفال: ۴-۱)

به نام خداوند رحمتگر مهربان؛ [ای پیامبر،] از تو درباره غنائم جنگی می‌پرسند. بگو: غنائم جنگی، اختصاص به خدا و فرستاده [او] دارد؛ پس، از خدا پروا دارید و با یکدیگر سازش نمایید؛ و اگر ایمان دارید، از خدا و پیامبرش اطاعت کنید. مؤمنان، همان کسانی‌اند که چون خدا یاد شود، دل‌هایشان بترسد و چون آیات او بر آنان خوانده شود، بر ایمانشان بیفزاید و بر پروردگار خود توکل می‌کنند. همانان که نماز را برپا می‌دارند و از آنچه به ایشان روزی داده‌ایم انفاق می‌کنند. آنان هستند که حقاً مؤمنند؛ برای آنان، نزد پروردگارشان درجات و آمرزش و روزی نیکو خواهد بود.

چنانچه ملاحظه می‌شود، در این آیه، سه دستور «رعایت تقوا، اصلاح ذات البین و اطاعت از خدا و رسول خدا»، به داشتن ایمان منوط شده است. به همین جهت و برای روشن شدن حدود ایمان و نشانه‌های اهالی ایمان، خدا در آیات بعد به وصف ایشان پرداخته و پنج صفت را بیان می‌کند: ترس باطنی نسبت به عظمت الهی، افزایش ایمان هنگام شنیدن آیات الهی، توکل بر خدا، برپا

داشتن نماز و در نهایت، انفاق. اگر ترتیب این اوصاف پنج‌گانه را ملاک بگیریم، باید هر وصفی را متوقف بر وصف قبلی و پیامد آن بدانیم. ابتدا وصف «وجل» ذکر شده که ترس و هراسی است که در مقابل مشاهده عظمت پروردگار، زاده می‌شود.

اینکه خوف و خشیت الهی، بر ازدیاد ایمان بر اثر استماع آیات الهی مقدم شده، بیانگر این نکته است که ابتدا باید فرد، با اختیار و آگاهی، ایمان را پذیرا شود؛ وانگهی در صورت داشتن قابلیت، پروردگار به او ایمان و هدایتی پاداشی نیز ارزانی می‌فرماید که در اینجا این هدیه، از طریق تلاوت صورت می‌گیرد.

منابع و مأخذ

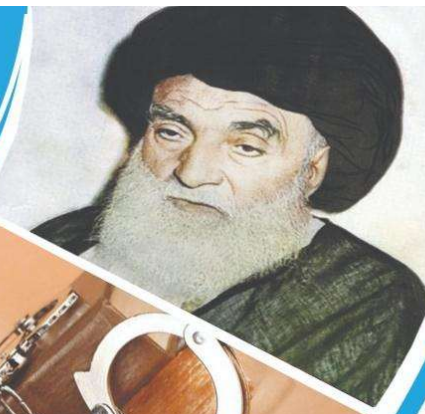
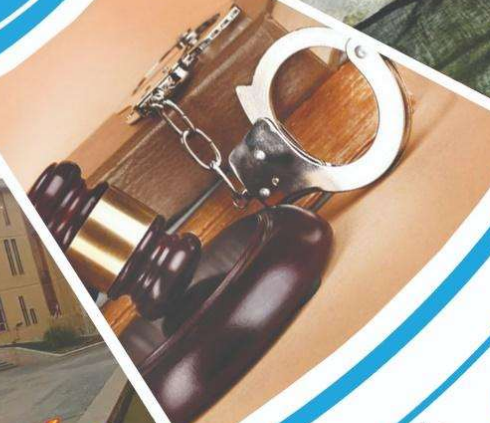
۱. مصطفوی، حسن، التحقيق فی کلمات القرآن الکریم، تهران، بنگاه نشر و ترجمه کتاب، ۱۳۶۰ ش.
۲. مطهری، مرتضی ۱۳۹۶، دسته کتاب های علوم قرآنی، کتاب آشنایی با قرآن، ج ۲، تهران، انتشارات صدرا.
۳. معرفت، محمد هادی، نقش آهنگ در تلاوت قرآن، کیهان اندیشه، شماره ۲۸، ۱۳۶۸.
۴. معرفت، محمد هادی، التمهید فی علوم القرآن، قم: مؤسسه فرهنگی انتشاراتی التمهید، ۱۳۸۶ ش.
۵. مکارم شیرازی، ناصر، تفسیر نمونه، تهران، دارالکتب اسلامیه، ۱۳۷۴ ش.
۶. مودب، سیدرضا، محسن قائمی، بررسی تفسیری آیات ناظر به جایگاه تلاوت قرآن و آثار آن با تأکید بر آیه ۲ انفال، مطالعات تفسیری، شماره ۴۸، زمستان ۱۴۰۰.
۷. موسوی خمینی، روح الله، آداب الصلوه، مؤسسه نشر آثار حضرت امام (ره)، ۱۳۷۲ ش.
۸. موسی پور، مهشید، محمدرضا شاهرودی، منصور پهلوان، سعید شفیعی، بررسی رویکرد نقد تفسیر تسنیم به اختلاف قرائات (مبانی و معیارها)، مطالعات قرائت قرآن، سال دهم، شماره ۱۹، پاییز و زمستان ۱۴۰۱.
۹. میبدی، رشیدالدین، کشف الاسرار و عده الابرار، تهران: امیرکبیر، ۱۳۷۱ ش.
۱۰. میلانی فر، بهروز، بهداشت روانی، چ ۱۴، تهران: نشر قومس، ۱۳۹۵.

۱۱. نباتی، رضا، باقری، یونس، تلاوت‌های ماندگار، رشد آموزش قرآن، شماره ۲۲، ۱۳۸۷.
۱۲. نجارزادگان، فتح الله، تحریف ناپذیری قرآن، تهران، مشعر، ۱۳۸۴ ش.
۱۳. نصر، محمد مکی؛ نه‌ایه القول المفید فی علم تجوید القرآن، بیروت، دارالکتب العلمیه، ۱۴۲۳ ق.
۱۴. نقدی یزدی محمدعلی، اسلام و موسیقی، میراث ماندگار، قم ۱۳۹۰.
۱۵. نلسون، کریستینا، هنر قرائت قرآن، ترجمه محمدرضا ستوده نیا، زهرا جانثاری لارانی، زمان نو، تهران، ۱۳۹۰.
۱۶. هادیان شیرازی، زهرا، راحله

جهت همکاری با بنیاد علمی قانون یار در راستای برگزاری سمینار، کارگاه های آموزشی، کنگره و نشست های علمی با موسسه تماس بگیرید ۵۲۶ و ۰۲۱۶۶۹۷۹۵۱۹ مدیر پژوهش ۰۹۱۹۶۷۴۸۶۲۵

**۶th scientific conference of
Ghanonyar Institute at the
national level**

**ششمین همایش ملی
جرم‌شناسی و پیشگیری از ارتکاب جرم،
خودکشی و انحرافات جوانان در جامعه**

**مشاره ۲۴ ساعت به پژوهشگران
در خصوص نگارش و ارسال مقالات
۰۹۱۹۶۷۴۸۶۲۵**

مخبرهای پذیرش مقالات پژوهشگران:

- ۱- پژوهش های مربوطه در حوزه پیشگیری از ارتکاب جرم و خودکشی
- ۲- شناخت علل و عوامل انحرافات جوانان در جامعه و ارائه راهکار عملی
- ۳- بررسی لزوم رعایت حجاب و آثار و پیامدهای آن در جامعه
- ۴- راهکارهای مبارزه با فقر، بی حجابی و فساد، اعتیاد، طلاق و ....
- ۵- پژوهش های مربوطه در راستای عدالت کیفری و عدالت ترمیمی
- ۶- تاثیر کیفر و مجازات در تکرار جرم و دستیابی به جامعه ای سالم
- ۷- شناسایی معضلات و اسباب های اجتماعی و ارائه راهکار حل مشکل

ایمیل همایش برای ارسال مقالات LOLOMENSANI@YAHOO.COM	رئیس علمی و مسئول همایش دکتر بهنام اسدی
مدیر هیأت سیاستگذاری همایش دکتر سیدمصطفی حسینی	ارسال مقاله از طریق پیام رسان ۰۹۱۰۰۶۳۶۰۰۰۲
شماره تماس های دبیرخانه همایش ۰۲۱۶۶۹۷۹۵۱۹ و ۵۲۶	مکان و زمان برگزاری همایش ۲۹ آذر- سالن همایش سازمان ارشاد پروچرد

لوگو حامیان معنوی و برگزار کنندگان همایش

Academia.edu
CiteFactor
DRJI
IOWORLD of JOURNALS
Mendeley

Journal of Law and Society
Journal of Islamic Law
Journal of Islamic Studies
Journal of Islamic Jurisprudence
Journal of Islamic Legal Studies

Journal of Islamic Law
Journal of Islamic Studies
Journal of Islamic Jurisprudence
Journal of Islamic Legal Studies

Journal of Islamic Law
Journal of Islamic Studies
Journal of Islamic Jurisprudence
Journal of Islamic Legal Studies

ششمین همایش جرم شناسی و پیشگیری از ارتکاب جرم، خودکشی و انحرافات جوانان (نهاد برگزار کننده: بنیاد علمی و حقوقی قانون یار) - پروچرد- ۱۳۰۸